

Trendy ve výuce elementárního čtení a psaní

Směrem ke čtenářské gramotnosti

V minulosti důraz na techniku čtení a psaní:

- nerespektování individuálních vzdělávacích schopností žáků,
- přecenění „techniky“ čtení a psaní na úkor rozvoje schopnosti tyto dovednosti funkčně využívat,
- podcenění významu vnitřní motivace a zájmu žáků (kladení nepřiměřeně vysokých nároků na žáky ihned od počátku školní docházky),
- jednostranný rozvoj těchto dovedností byl častou příčinou školních neúspěchů žáků (projevoval se i častými odklady počátku školní docházky, nechutí číst a psát, obavami a stresem ze čtení a psaní).

Dnes důraz na individuální rozvoj žáka:

- využít jeho aktivitu, tvořivost a spolupráci se spolužáky,
- evokovat vnitřní motivaci k osvojovaným dovednostem,
- od počátku výuky zdůrazňovat význam funkčnosti (schopnosti využívat čtení a psaní jako prostředek pro komunikaci, vzdělávání ale i trávení volného času),
- otevřít vzdělávací možnosti každého jedince pro tzv. celoživotní vzdělávání,
- při výuce je upřednostňován obsah (to co žák čte, píše) před vnější formou (jak čte, píše).

Požadavky na osobnost a profesionalitu učitele:

- Je vnímán jako facilitátor žákova individuálního rozvoje, jako didaktický odborník a profesionál schopný přizpůsobit podmínky výuky flexibilně schopnostem a individuálním potřebám žáků.
- Jeho kompetence se významně rozšiřují – vedle kompetencí metodických také kompetence diagnostické, intervenční, motivační, atd.).

TRENDY V SOUČASNÉ VÝUCE

1. Proměna pojetí cíle výuky čtení a psaní

Prvopočáteční čtení - číst správně, přiměřeným tempem a s porozuměním přiměřené texty.

Prvopočáteční psaní - základy čitelného, správného a přiměřeně hbitého psaní.

- Pěstování pozitivního vztahu ke čtení a psaní,
- pocitu zodpovědnosti za vlastní rozvoj uvedených dovedností,
- vytváření návyku využívat čtení a psaní jako prostředek **komunikace** s okolním světem, osobní kultivace, dalšího vzdělávání, trávení volného času...

2. Komplexnost jazykového rozvoje

Důraz na celkový rozvoj jazyka.

- Společně se čtením a psaním je rozvíjeno vyjadřování a aktivní poslech žáků,
- jazyková komunikace,
- uplatňován je tzv. **celojazykový princip** (*whole language method*) jako komplexní propojení jednotlivých složek jazykové výchovy a zdůrazňující význam kontinuity předškolního a školního rozvoje v jednotlivých dovednostech.

3. Důsledné respektování individuálních vzdělávacích potřeb žáka

Respektování principu individualizace.

- Výběr a způsob aplikace metod výuky, jejich forem a použitých prostředků,
- způsob hodnocení,
- forma a obsah mimotřídní práce, koncepce domácí přípravy,
- výběr dle možností žáky samotnými, což výrazně podporuje jejich motivaci a dodává pocit vlastní spoluzodpovědnosti,
- uplatnění individuálního přístupu k žákům, kteří se ve čtení rozvíjejí „pomaleji“ či naopak k žákům, kteří do výuky čtení vstupují již s rozvinutou dovedností.

4. Rostoucí význam předškolní výchovy

Současná výuka čtení a psaní navazuje na předškolní jazykový rozvoj dítěte.

- V předškolním období se výrazně rozvíjí vyjadřování a aktivní poslech žáků,
- vzhledem k podnětnosti okolního prostředí se setkávají také s tištěným textem, který vzbuzuje jejich zájem pro poznávání písmen a jejich zapisování,
- individuálně se rozvíjejí i jejich poznávací procesy a psychické funkce, které jsou pro čtení a psaní nezbytné,
- sledování individuálního rozvoje žáka a jeho přechodu do učební činnosti umožňuje rozlišit také rané obtíže při rozvoji čtení a psaní.

5. Variabilita základních metodických postupů

Možnost metody optimálně, dle potřeb žáků, variovat.

- Typická je úzká propojenost rozvoje dovednosti čtení (psaní) a čtenářství (tvořivého psaní),
- využití typologického přístupu (různé skupiny žáků odlišující se preferencí syntetických nebo analytických postupů).

6. Využití aktivních metod výuky

Využijme aktivity žáka k rozvoji jeho tvořivosti.

- Činností přístup (důraz je kladen na žákův prožitek),
- dominantní aktivitou je hra,
- pravidelné čtenářské besedy,
- metody kritického myšlení (např. čtenářské a písařské dílny),
- návštěvy knihoven, besedy s autory knih a jejich nakladateli,
- návštěvy divadelních představení,
- čtenářské/písařské soutěže,
- netradiční čtenářské a písařské úkoly,
- prezentace dětských knih apod.

7. Efektivní organizace výuky

Preferováno je zařazování kratších jednotek několikrát v průběhu vyučovacího dne.

- Efektivní je integrace čtení a psaní do ostatních vyučovacích předmětů, což výrazně podporuje funkční využití a rozvoj motivace pro čtení a psaní,
- již prvopočáteční čtení a psaní lze rozvíjet formou projektového výuky a výuky v blocích, která přirozeným způsobem využije žakovu schopnost číst a psát pro řešení konkrétního úkolu (životní situace).

8. Využití žákům přitažlivých prostředků

Důležitá je participace žáků.

- Vyučovací prostředky přitažlivé pro žáky a vhodně doplňující metodický postup směrem k cíli,
- měly by podpořit individualizaci vyučování (různá obtížnost textů, obsahové zaměření, možnost docvičení i rychlejšího pokroku atd.).

9. Proměna pojetí a forem hodnocení

Hodnocení rozvoje je třeba založit na spolupráci učitele a žáka (příp. rodičů).

- Posun k hodnocení dle tzv. **individuální vztahové normy** (umožňuje vedle hodnocení dosavadního rozvoje žáka i posoudit jeho předpokládaný rozvoj v budoucnu, případně naznačit kroky k tomuto rozvoji vedoucí),
- uplatňování **formativního hodnocení** (informační, diagnostické, prognostické a intervenční dimenze),
- hodnocení žáků musí být vždy pozitivně motivační,
- důraz je kladen také na jeho kontinuitu v průběhu celé výuky,
- sebehodnocení, tzn. zodpovědnost, bezpečnost, sebevědomí, uvědomění,
- uplatňování jak slovního hodnocení, tak i klasifikace,
- používají se i další metody, např. analýza žákova rozvoje ve čtení prostřednictvím zvukového záznamu (magnetofonový záznam, videozáznam) či různé druhy portfolia (i jako součást spolupráce s rodiči).

10. Důraz na spolupráci se spolužáky, rodiči, speciálními odborníky, knihovníky

- **Podpora spolupráce** žáků prostřednictvím nabídky zaměstnání, (skupinová práce, metody kooperativního a problémového učení, projekty atd.),
- při konkrétních zaměstnáních se mohou setkávat nejen spolužáci z jedné třídy, ale i žáci ostatních tříd a vytvářet tak nová, neformální, seskupení pro řešení konkrétního úkolu (projektu),
- pravidelně spolupracovat s rodiči, kteří jsou při rozvoji prvopočátečního čtení a psaní považováni za nezbytné partnery,
- již od počátku výuky prvopočátečního čtení a psaní spolupracuje učitel (i rodič) dle potřeb také se speciálními pedagogy a psychology a to z důvodu **prevence** výukových obtíží, jejich včasného rozpoznání a způsobu případné nápravy,
- využívat možnost spolupracovat s ostatními kolegy učitelského sboru, s knihovníky školní či veřejné knihovny příp. s nakladateli atd.

Literatura:

- DOLEŽALOVÁ, J. *Současné pohledy na výuku elementárního čtení a psaní*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2001. ISBN 80-7041-100-7
- HAVEL, J.; NAJVAROVÁ V. a kol. *Rozvíjení gramotnosti ve výuce na 1. stupni ZŠ*. Brno: Masarykova univerzita, 2011. ISBN 978-80-210-5714-2
- HAVEL, J. *Vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami na 1. stupni základní školy jako východisko inkluzivní didaktiky*. Brno: Masarykova univerzita, 2014. ISBN 978-80-210-7150-6
- WILDOVÁ, R. (ed.). *Aktuální problémy didaktiky prvopočátečního čtení a psaní*. Praha: PdF UK, 2002. ISBN 80-7290-103-6
- WILDOVÁ, R. a kol. *Čtenářská gramotnost a podpora jejího rozvoje ve škole*. Praha: PdF UK, 2012. ISBN 978-80-7290-579-9